

ჰენრი კისინჯერი – უნივერსალურობიან თანაფარდობისკენ

ამირან ნიკურაძე
სტუ-ს დოქტორანტი

ის, რასაც დღეს ისტორიკოსები ძალთა თანაფარდობის ევროპულ სისტემას უწოდებენ, XVII საუკუნეში დაიბადა მსოფლიო წესრიგის კონცეფციის უნივერსალურობაზე შუასაუკუნეების დროის იმედების საბოლოო მსხვერვის შედეგად, კონცეფციის, რომელიც რომის იმპერიისა და კათოლიკური ეკლესიის შენაღობს წარმოადგენდა. მსოფლიო ზეცის სარკისებურ ანარეკლად წარმოსახებოდა. ზუსტად ისე, როგორც ერთი უფალი მართავდა ზეცას, ისევე ერთი იმპერატორი შესძლებდა საერო სამყაროს მართვას, ერთი პაპი კი - უნივერსალური ეკლესიისას.

ამ თვალსაზრისით გერმანიისა და ჩრდილოეთ იტალიის ფეოდალური სახელმწიფოები გაერთიანებული იყვნენ წმინდა რომის იმპერიის იმპერატორის ძალაუფლების ქვეშ. მეჩვიდმეტე საუკუნის ზღვარზე ამ იმპერიას ისეთი პოტენციალი გააჩნდა, რომელიც მას ევროპაზე ბატონობის საშუალებას აძლევდა. საფრანგეთი, რომლის საზღვრები მდინარე რეინისგან შორს დასავლეთით მდებარეობდნენ, და დიდი ბრიტანეთი მასთან შედარებით პერიფერიაზე მყოფ სახელმწიფოებს წარმოადგენდნენ. წმინდა რომის იმპერიის იმპერატორს, რომ მოეხერხებინა მის ფორმალურ იურისდიქციაში მყოფ ქვეყნების ტერიტორიებზე ცენტრალიზებული კონტროლის დაწესება, დასავლეთევროპული ქვეყნების დამოკიდებულება იმპერიასთან ჩინეთის მეზობლების შუალედური სამეფოსადმი დამოკიდებულებას მოგვაგონებდა, საფრანგეთი შეედრებოდა ვიეტნამს, ან კორეას, დიდი ბრიტანეთი კი - იაპონიას.

როდესაც ერთიანობის კონცეფცია დაიმსხვრა, ქვეყნებს, რომლებიც ევროპაში ჩნდებოდნენ რაიმე პრინციპი ესაჭიროებოდათ, რომელიც გაამართლებდა მათ მწვალებლობას და ერთმანეთს შორის ურთიერთობას დაარეგულირებდა. ეს პრინციპი მათ იპოვეს *raison d'état* -ში და ძალთა თანაფარდობაში. პრინციპი *raison d'état* -ი გულისხმობდა, რომ სახელმწიფოს კეთილდღეობა ეროვნული ინტერესების უზრუნველსაყოფად ნებისმიერი საშუალებების გამოყენებას ამართლებს, ამან შეცვალა შუასაუკუნეების წარმოდგენა მორალის უნივერსალურობაზე. ძალთა თანაფარდობის პრინციპმა კი უნივერსალურ მონარქიაზე ნოსტალგიის ადგილი დაიკავა, და იმის ნუგეშს იძლეოდა, ცალკე აღებული ყველა სახელმწიფო, თავისი ეგოისტური ინტერესების მიმდევარი, ამა თუ იმ სახით ხელს შეუწყობს დანარჩენების უსაფრთხოებას და პროგრესს.

ყველაზე ადრე და უფრო დაწვრილებით ეს ახალი მიდგომა საფრანგეთში განსაზღვრეს, ევროპაში ერთ-ერთ

პირველ სახელმწიფო-ერში.

ამგვარი ფრანგული პოლიტიკის მთავარი გამტარებელი იყო სრულიად წარმოუდგენელი ფიგურა - ეკლესიის თავადი არმან ჟან დიუ პლესი, კარდინალი რიშელიე, საფრანგეთის პირველი მინისტრი 1624 - დან 1642 წლამდე. კარდინალ რიშელიეს გარდაცვალების ამბის შეტყობისას, პაპს ურბან VIII თითქოს ეთქვას: „თუ ღმერთი არსებობს ... კარდინალ რიშელიეს მის წინაშე ბევრი რამისთვის პასუხის გება მოუწევს. და თუ კი არა... მაშინ რაღა, მან წარმატებული ცხოვრებით იცხოვრა“ ეს ორაზროვანი ეპიტაფია, ეჭვსგარეშეა, რომ მოეწონებოდა სახელმწიფო მოღვაწეს, რომელმაც უდიდეს წარმატებას მიაღწია, თუმცა მისი საუკუნის ძირითად წმინდა დადგენილებებს იგნორირებას უკეთებდა და არღვევდა მათ.

რიშელიე იყო თანამედროვე სახელმწიფო სისტემის მამა. მან გამოაცხადა *raison d'état* - ის პრინციპი და ამ კონცეფციას თავისი ქვეყნის საკეთილდღეოდ ახორციელებდა.

რიშელიემ თავისი თანამდებობა 1624 წელს დაიკავა, როდესაც წმინდა რომის იმპერიის იმპერატორი ფერდინანდ II ჰაბსბურგთა დინასტიიდან, კათოლიკური უნივერსალიზმის ცხოვრებისკენ შემობრუნებას შეეცადა, პროტესტანტიზმის ამოძირკვას და ცენტრალური ევროპის სახელმწიფოებზე კონტროლის დაწესებას.

იყო რა ეკლესიის თავადი, რიშელიე უნდა მისალმებოდა ფერდინანდის კათოლიკური ორთოდოქსიის აღდგენისკენ მისწრაფებას. მაგრამ რიშელიემ საფრანგეთის ინტერესები ყოველგვარ რელიგიურ მიზნებზე უფრო მაღლა დააყენა.

რიშელიესთვის ნაკლებად დამამშვიდებელი იყო ის ფაქტი, რომ ესპანეთი და ავსტრია, როგორც საფრანგეთი, კათოლიკური ქვეყნები იყვნენ. სწორედამ რომ პირიქით: რიშელიე დიდი სიმტკიცით იბრძოდა, რომ კონტრეფორმაციის გამარჯვება აერიდებინა. იმის მისაღწევად, რასაც დღეს ჩვენ ეროვნული უსაფრთხოება ვუწოდებთ, და მაშინ კი პირველად ისტორიაში დაერქვა სახელმწიფოს უმაღლესი ინტერესები, რიშელიე მზად იყო პროტესტანტულ ხელმწიფეების მხარეზე გამოსულიყო და თავისი მიზნებისთვის გამოეყენებინა უნივერსალური ეკლესიის განხეთქილება.

იმპერატორ ფერდინანდ II - რიშელიეს მეტოქეს, აზრადაც არ მოუვიდოდა ხელშეკრულების დადება პროტესტანტ-შვედებთან ან მუსულმან-თურქებთან, ანუ იმ ზომების გატარება, რომელნიც რიშელიეს თავისთავადად მიაჩნდა. ფერდინანდის მრჩეველი ლამორმანი ასე აჯამებდა იმპერატორის შეხედულებებს:

„ყალბი და გამყიდველი პოლიტიკა, ჩვენს დროში

ესოდენ გავრცელებული, მან იმთავითვე დაგმო. მას მიაჩნდა, რომ მათთან ერთად ვინც მსგავს პოლიტიკას მისდევს, არ შეიძლება საქმის დაჭერა, რადგანაც ისინი სიცრუეს ქადაგებენ, უფლის სახელს ბოროტად იყენებენ და რელიგიას ცუდად ექცევიან. უდიდესი სიგიჟე იქნებოდა მხოლოდ და მხოლოდ ღვთისგან ნაბოძები ქვეყნის გამაგრების მცდელობა, ღმერთისთვის საძულველი საშუალებებით“.

რიშელიე ფერდინანდის რწმენას სტრატეგიულ გამოწვევად აღიქვამდა. კერძო ცხოვრებაში რელიგიური, იგი თავის მინისტრულ მოვალეობას წმინდა საერო თვალთახედვით აღიქვამდა.

რიშელიე არასდროს მისცემდა თავს უფლებას, ის შესაძლებლობა არ გამოეყენებინა, რომელნიც ფერდინანდს 1629 წელს, ომის მეთერთმეტე წელიწადს, მიეცა.

რაკი საჭადრაკო დაფაზე მსგავსი დებიუტი შეექმნა, რიშელიე მტკიცე გადაწყვეტილებით აღივსო ომი რაც შეიძლება მეტად გაგრძელებულიყო, რათა ცენტრალური ევროპა მთლიანად სისხლისგან დაეცალა. საშინაო პოლიტიკაში მან გვერდზე გადადო წვრილმანი რელიგიური მოსაზრებები, ზუსტად ისევე როგორც ეს საგარეო პოლიტიკაში გააკეთა. დაიცვა რა თავისი ქვეყანა შინაგანი შერყევებისგან, რომლებიც ძიძგნიდნენ ცენტრალურ ევროპას, რიშელიე შეუდგა ფერდინანდის რელიგიური გულმოდგინების საფრანგეთის ეროვნული ინტერესების სასარგებლოდ ექსპლუატირებას.

რიშელიეს ეჭვიც არ ეპარებოდა, რომ გამოწვევისთვის სათანადო პასუხის გაცემის უნარი შესწევდა, რადგან პირადად იყო დარწმუნებული, რომ მიზნებისა და საშუალებების შეფარდება თითქმის მათემატიკური სიზუსტით არის შესაძლებელი. „ლოგიკა, - წერს იგი თავის „პოლიტიკურ ანდერძში“, - მოითხოვს, რომ საგანი, რომელსაც მხარდაჭერა სჭირდება, და ამ მხარდაჭერის ძალა ერთმანეთთან გეომეტრიულ პროპორციაში იმყოფებოდნენ“.

ბედმა მას ეკლესიის თავადობა უბოძა; შეხედულებებმა კი რაციონალიზტ ინტელექტუალთა წრეში შეიყვანა, ისეთებისა, როგორც დეკარტი და სპინოზა, რომელთაც მიაჩნდათ, რომ შესაძლებელია ადამიანთა ქმედებანი მეცნიერული გზით იყოს წინასწარ მოხაზული; შემთხვევამ კი მისცა მას შესაძლებლობა, საერთაშორისო წესრიგის ტრანსფორმირება მოეხდინა მისი ქვეყნის საკეთილდღეოდ. ამ შემთხვევაში საკუთარი შესაძლებლობების მეცნიერულად გათვლა ზუსტი გამოდგა. რიშელიეს შეეძლო საკუთარი მიზნების განჭვრეტა, მაგრამ ვერც იგი და ვერც მისი იდეები ვერ გაიმარჯვებდა, რომ მას საკუთარი ტაქტიკის საკუთარი სტრატეგიისთვის დაქვემდებარება არ შესძლებოდა.

სახელმწიფო მოღვაწე რომ შეეაფასოთ, და კრიტერიუმად მისი მიღწევების მისივე განზრახვებთან შედარება ავიღოთ, მაშინ რიშელიე მსოფლიო ისტორიის ერთ-ერთ ყველაზე წარმატებულ-იღბლიან ფიგურად

დარჩება. რადგან მან თავის შემდეგ მემკვიდრეობის სახით დატოვა მსოფლიო, რომელიც სრულიად განსხვავებული იყო იმისგან, რომელშიც იგი მოვიდა და ამოქმედა პოლიტიკა, რომელსაც საფრანგეთი მის შემდეგ სამი საუკუნის განმავლობაში მიყვებოდა.

ამის წყალობით საფრანგეთი ევროპაში ერთ-ერთ გავლენიან ქვეყნად იქცა და თავისი ტერიტორიის ფართომასშტაბიან გაფართოვებას შეუდგა.

„საქმეებში, რომელნიც ამა თუ იმ სახელმწიფოს შეეხება, - წერს რიშელიე თავის „პოლიტიკურ ანდერძში“, - ის, ვისაც ძალა გააჩნია, ხშირად მართალი გამოდის, ის კი, ვინც სუსტია, დიდი ძალისხმევით თუ შესძლებს მსოფლიოს ქვეყნების უმეტესობის თვალში მტყუანად მიჩნევისგან თავის დაღწევას“ - ამ გამონათქვამს თავის მეზობლების საქმეებში ჩამრევი ქვეყნები იშვიათად აყენებენ ეჭვს ქვეშ.

რიშელიეს ცენტრალური ევროპის ისტორიულ პროცესზე გავლენა იმ მიღწევების უკუპროპორციულია, რომელიც მან საფრანგეთის ინტერესებისთვის მოიპოვა. მას ცენტრალური ევროპის გაერთიანების ემინოდა და მას ხელი შეუშალა. გერმანიის ერთიან სახელწიფოდ ქცევა ალბათ ორი საუკუნით მაინც შეაკავა.

რიშელიემ ჰაბსბურგების გეგმები დაამსხვრია, და რომის წმინდა იმპერია სამასზე მეტ სუვერენულ ტერიტორიებად დანაწევრდა, თანაც თითოეულის მმართველს დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკის გატარება შეეძლო. გერმანიამ მაშინ ვერ მოახერხა სახელმწიფო-ერი გამხდარიყო; იგი წვრილმანდინასტიურ ჭიდილში ჩაერთო და საკუთარი პრობლემებით დაკავდა. შედეგად გერმანიამ ვერ მოახერხა საკუთარი ეროვნული პოლიტიკური კულტურის შექმნა და პროვინციალიზმში დამყადა, რასაც თავი ვერ დააღწია XIX საუკუნის ბოლომდე, ვიდრე იგი ბისმარკმა არ გააერთიანა.

ამისდა მიუხედავად, რიშელიეს შემდეგ საფრანგეთი ორასი წლის განმავლობაში ევროპის ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან ქვეყანას წარმოადგენდა და დღემდე რჩება საერთაშორისო პოლიტიკის მნიშვნელოვან ფაქტორად. ნებისმიერი ქვეყნის პოლიტიკური მოღვაწე ვერ შესძლებს მსგავსი მიღწევებით იტრაბახოს. და მაინც რიშელიეს უბრწყინვალესი მიღწევები იმ დროს მიეკუთვნება, როდესაც იგი ერთადერთი პოლიტიკური მოღვაწე იყო, რომელმაც შუასაუკუნეების რელიგიური და მორალური შეზღუდვები მოისროლა. თავისთავად ცხადია, რომ რიშელიეს მიმდევრებმა დაკარგეს ერთადერთობის პრივილეგია-სხვა ქვეყნების პოლიტიკოსებთან დროისთვის უკვე ფერდინანდის ფანატიური გაუტყელობისგან შორს წასულები იყვნენ და შეიარაღებაზე რიშელიეს მოქნილობა ჰქონდათ აღებული. როგორც კი ყველა ქვეყანამ ერთი და იგივე წესებით თამაში დაიწყო, დასახული მიზნების მიღწევა სულ უფრო რთული გახდა. საფრანგეთის დიდების მიუხედავად, სახელმწიფოს უმაღლესი ინტერესების კონცეფცია იძულებულს ხდიდა

მის მმართველებს დაუღალავად ეშრომათ მისი განაპირა საზღვრების

გაზრდისთვის. ამასთანავე, საფრანგეთი გერმანულ ქვეყნების შორის წარმოქმნილ კონფლიქტებში არბიტრის როლში გამოდიოდა და, მაშასადამე, ცენტრალურ ევროპაში თავის წამყვანობის როლს ახორციელებდა. ეს იქამდე გრძელდებოდა, ვიდრე სახელმწიფო მუდმივი დაძაბულობისგან არ დაუძლურდა და თანდათან ევროპის საკუთარი გეგმებისა და წარმოდგენების შესატყვისად ფორმირების უნარი არ დაკარგა.

რიშელიეს მიერ შექმნილ სამყაროში, სახელმწიფოები მორალური ნორმების დაცვის მოჩვენებით თავს აღარ იწუხებდნენ. თუ უმაღლესი ფასეულობა სახელმწიფოს კეთილდღეობა იყო, მმართველის მოვალეობა იყო მისი ტერიტორიისა და მისი დიდების გაზრდა. ძლიერი იმის წართმევას ცდილობდა, რის შენარჩუნებასაც ცდილობდა სუსტი, რისთვისაც ქმნიდნენ კოალიციებს, რომ ამით მისი ყველა წევრ სახელმწიფოს ძალა გაეძლიერებინათ. თუ კოალიცია საკმარისად ძლიერი იყო საიმისოდ, რომ აგრესორისთვის ბარიერი შეექმნა, ჩნდებოდა ძალთა თანაფარდობა; თუ არა, მაშინ რომელიმე მხარე ჰეგემონიას მოიპოვებდა. თუმცა, ამის შედეგები, სრულებითაც არ აღიქმებოდნენ, წინასწარ განსაზღვრულებად და ამიტომ მრავალრიცხოვან ომებში გადიოდნენ გამოცდას. თავდაპირველად შესაძლო შედეგი შეიძლება იმპერია ყოფილიყო, როგორც - ფრანგული ან გერმანული, - ასევე ძალთა თანაფარდობის სისტემა. აი რატომ დასჭირდა ევროპული წესრიგის დამყარებას, რომელიც საგანგებოდ ძალთა თანაფარდობაზე იყო დაფუძნებული, ას წელზე მეტი. ასე რომ თავიდან ძალთა თანაფარდობა თითქმის შემთხვევითი მოვლენა იყო და არა საერთაშორისო პოლიტიკის მიზანი.

AMIRAN NIKURADZE

HENRY KISSINGER - FROM UNIVERSALISM TO THE PROPORTION

SUMMARY

From universalism to the proportion – the political strategy, which was born in France, the first country-nation in Europe and the creator of all this was Cardinal Richelieu. The man of French Catholic society, his real name was count Arman Jean Du Plesi.

In spite of his private religion views, Cardinal Richelieu made the proportion of Europe's forces in favor of France. the country followed this political strategy during two centuries and became more powerful state in the region.

Considering his aims, tactics and strategy and the ideal balance between them, Richelieu remains one of the most successful politicians in Europe till nowadays.

ლიტერატურა

1. Louis Auchincloss. Richelieu (Ошенкрос Луи. Ришелье) N.Y.: Viking Press, 1972. P. 256.
2. Quellenbuch Geschichte (Австрийские исторические первоисточники) // Ed. by Otto Frass. V. II. Vienna: Birken Verlag, 1959. P. 100.
3. Albert Sorel. Europe Under the Old Rejime (Сорель Альбер. Европа при старом режиме) // Trans. by Francis H. Herrick. Los Angeles: Ward Ritchie Press, 1947. P. 10.